

održavao kroz tri dana u Kaštelima i Splitu (a zatim i kao urednik zbornika) jest fra Bernardin Škunca. On je s velikom ljubavlju, organizatorskom sposobnošću i silnim marom ostvario važno djelo za svoju Franjevačku provinciju Svetoga Jeronima i cjelokupnu hrvatsku kulturnu javnost.

Nakon svih ovih članaka i priloga može se još jednom ustvrditi da je fra Bernardin Sokol bio sposoban, poduzetan i marljiv čovjek, no istovremeno zahtjevan i nemiran duh, koji je nailazio na nerazumijevanja ne samo svojih starješina, nego i nekih drugih crkvenih osoba. Ipak, i bitni ljudi u našoj sredini podržavali su njegovo djelovanje. Bio je on čovjek širokih pogleda, školovan u dvama europskim glazbenim središtima — Beču i Rimu, poznavatelj glazbenih prilika u svijetu, napose na crkvenom području. Pomalo fantast, zanosio se velikim poduhvatima, napose s obzirom na glazbenu izobrazbu i osnivanje crkveno-glazbene škole. O njoj je “sanjao” cijeloga života. Prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman napisao je još u doba komunizma knjigu *Velike ideje i mali narodi*. A fra Bernardin bio je prije stotinu godina čovjek velikih ideja, od kojih mali narodi poput hrvatskoga, postaju veliki.

Marijan Steiner

Semir Salihović, *Recepcija prijevoda Bucailleove knjige Biblija, Kur'an i nauka u bivšoj Jugoslaviji*. Sarajevo: Dobra knjiga, 2020, 155 str.

Nova prosudba prevedene knjige o znanstvenoj vrijednosti Kurana

U kratkoj biografiji zabilježeno je da je autor rođen 1987. u selu Nezuku općine Sapna kod Zvornika, pohadao je Mješovitu srednju školu u Sapni te je 2010. uspješno okončao Fakultet islam-

skih nauka u Sarajevu (str. 151). Šest mjeseci djelovao je kao imam Bošnjaka u Švedskoj, a od 2011. obavlja službu nastavnika islamskoga vjeronauka na dvije srednje škole u Sarajevu. Budući da je aktivno uključen u međureligijski dijalog muslimana i kršćana, profesor Fakulteta islamskih nauka Adnan Silajdžić vodio ga je u izradi magistarskoga rada o kontroverznoj knjizi francuskoga egiptologa i liječnika Mauricea Bucaillea u kojoj iznosi znanstvenu utemeljenost Kurana, a Bibliji nije čee znanstvenu vrijednost. Ova knjiga autorov je doradeni magistarski rad s pozitivnom recenzijom pred tiskanje dvojice muslimanskih teologa u Sarajevu.

Maurice Bucaille (1920.–1998.) bio je francuski liječnik i egiptolog. Autor je u prvo poglavlje uvrstio podatke o njemu do kojih je mogao doći (str. 23–41). Maurice Bucaille odrastao je u katoličkoj obitelji, studij medicine, egiptologije i arapskoga jezika završio je u Parizu. Kao liječnik zanimao se je za vjeru svojih pacijenata muslimana, pa je pročitao prijevod Kurana na francuski, a jedan mu je pacijent rekao da ljepotu te svete knjige može doživjeti samo ako ju razumije na izvornom jeziku — arapskom. Kad je naučio dovoljno arapski i zaželio istraživati tijelo “faraona egzodusa”, zatražio je i dobio dopuštenje egipatske vlade te je postao kućni liječnik predsjednika Sadata. Egipćani su mu dopustili da faraonovu mumiju slika i organizira prijevoz u Francusku radi dubljega proučavanja. U Kuranu su na više mjesta spomenuti faraon i događaji izlaska Izraelaca iz Egipta. U suri 10,92 zapisano je: “Danas ćemo tijelo tvoje spasiti da bi ono bilo znamenjem za one koji će iza tebe doći.” Neki komentatori smatraju da bi se to moglo povijesno odnositi na “faraona izlaska”, čije je tijelo balzamirano i sačuvano. Maurice Bucaille ga je analizirao te je ustanovio da je umro utapanjem. Sadat je posredovao

da Bucaille postane liječnik saudijskoga kralja Faisala (vladao od 1964. do 1975.). Bucaille je 1976. objavio djelo *La Bible, le Coran et la science*, koje je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini dala prevesti i 1978. objaviti u Sarajevu, te ponovno 2001. s novim predgovorom. Godine 1980. objavio je studiju o podrijetlu čovjeka te 1989. novu knjigu *Réflexions sur le Coran*, a 1995. zaključnu knjigu o Mojsiju, faraonu i Židovima u Egiptu. On je kao egiptolog bio uvjeren da su podaci iz Kurana o stvaranju svijeta, općem potopu i izbjavljenju Židova iz Egipta pod vodstvom Mojsija znanstveno vjerodostojni, a da su izvještaji Biblije o tim događajima kontradiktorni i nepouzdan.

U traganju za osobnom vjerom Bucaillea, koji je umro u Parizu, Semir Salihović nije našao njegovu osobnu izjavu da je prešao na islam ni izjave vjerodostojnih svjedoka. Zato smatra da je bio pobunjeni katolik, ali da je ostao katolik. U tiskanoj disertaciji Salaha S. A. Razoqa *Neo-Muslim intellectuals in the West and their contributions to Islamic thought* (obranjena 2005. u Leidenu, tiskana 2008. u Leuvenu) našao sam da ga taj autor ubraja među zapadnjačke obraćenike na islam čija djela s ponosom čitaju muslimani doseljeni u zemlje zapadne demokracije, kao i muslimanski intelektualci u muslimanskim zemljama. On u zaključku kaže: "Uočio sam da anti-kršćanska literatura koju su napisali neo-muslimanski intelektualci, kao Bucailleova djela, sačinjava važne izvore u islamskoj protukršćanskoj polemici općenito. Neki muslimanski znanstvenici te također obraćenici navode njegova djela" (str. 309–310). Na poledini omota stoji: "Autor predstavlja pregled određenoga broja obraćenika u različitim europskim zemljama te detaljne profile glavnih protagonista u studiji." O Bucailleu govori na str. 139–141 i 273–283, gdje je riječ o kritici obraće-

nika protiv kršćanskoga Svetoga pisma. Pitanje je li Bucaille bio samo pobunjeni katolik ili svjesni obraćenik na islam nije magistrantu Salihoviću bilo od presudne važnosti, jer se on u svojem istraživanju bavi prijevodom njegove knjige, koji je namijenjen muslimanima u bivšoj Jugoslaviji, te reakcijom katoličkih bibličara i poglavara na dva izdanja toga prijevoda.

On kratko iznosi sadržaj knjige *Biblija, Kur'an i nauka* te razloge kojim se je vodilo Starješinstvo Islamske zajednice u Sarajevu za objavljivanje te knjige u religijski pluralnoj državi s tada većinom kršćanskih stanovnika (str. 36–41). U drugom poglavlju govori o recepciji prevedene knjige (str. 43–83). Prvi je Kasim Hadžić (1917.–1990.), šerijatski sudac i nastavnik Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu. On je 1978. kratkom članku objavljenom u časopisu *Islamska misao* izrazio svoje oduševljenje prijevodom i uvjerenje da je Bucaille "bez sumnje postao musliman" (str. 47). Zatim je prikazan kritički osvrt katoličkoga bibličara Ljudevita Rupčića, za kojega Salihović ističe u bilješki da je preveo Novi zavjet, ali nije našao ili nije smatrao važnim spomenuti da je bio profesor Svetoga pisma na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu od 1958. do 1988. (str. 49, bilj. 58). Rupčić je svoj polemični i bibličarski osvrt objavio 1979. u franjevačkom časopisu *Nova et vetera*. Oспорio je doraslost liječnika Bucaillea da znanstveno govori o nastanku i sadržaju Biblije zato što mu manjka dostatno znanje iz toga područja, a prevoditeljici je predbacio nekoliko pogriješaka u razumijevanju francuskoga teksta. Slovenski bibličar Albin Škrinjar, koji je 28 godina predavao Sveto Pismo na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu, a nakon Drugoga svjetskoga rata tu istu službu nastavio je na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, u svojem osvrtu istaknuo je da su ga

za mišljenje zamolili njegovi zbunjeni studenti. Francuskomu liječniku samozvanomu bibličaru predbacio je, 1980. u časopisu *Obnovljeni Život*, da je svjesno zanemario osnovna pravila biblijske hermeneutike.

Znanstvenost Bucailleova uratka i prikladnost objavljivanja prijevoda branio je 1980. u časopisu *Islamska misao* autor koji se je potpisao pseudonimom kao Osman Hadžisejdić u članku *Žal za znanost*. To je učinio i Ahmed Smajlović 1983. u intervjuu za časopis studenata Vrhbosanske teologije u Sarajevu *Mladi teolog*. Budući da se iskreno zalaže za dijalog muslimana i kršćana, autor Salihović naveo je disertaciju bosanskoga franjevca Luke Markovića *Polemika ili dijalog s islamom*, tiskanu 1995., u kojoj je doktorand obradio povijesni kontekst katoličke polemike s muslimanima i založio se za dijalog u duhu Drugoga vatikanskoga sabora (str. 78–81). Pri kraju ovoga poglavlja Salihović sažima poruku prevedene knjige Mustafe Šahina *Zaključna riječ*, objavljene u Sarajevu 1995., u kojoj tvrdi da su pisci Biblije iskrivili Božju objavu, a profesor Fakulteta islamskih nauka Ahmet Alibašić predbacuje tomu autoru da je islamsku misao prikazao kako se razvijala u nedemokratskim sredinama (str. 81–83).

U trećem poglavlju Salihović je obradio drugo izdanje Bucailleove knjige u Sarajevu 2001. s novim predgovorom jednoga bošnjačkoga teologa te reakciju katoličkih teologa i kardinala Vinka Puljića na obnovu škodljive polemike (str. 85–110), nakon što je osamostaljena i međunarodno priznata Bosna i Hercegovina postala država s većinskim stanovništvom Bošnjaka muslimana. Zahvalan sam mu što je pažljivo pročitao i korektno sazeo mojih nekoliko radova o potrebi i mogućnosti dijaloga u Bosni i Hercegovini, osobito članak iz 2005. *Kako svojim govoriti o svetoj knjizi drugih bez karikiranja*, u časopisu

Vrhbosnensia. Također je ispravno istaknuo moju tvrdnju da razumijem to što privatni muslimanski izdavači u Bosni pišu ili prevode knjige uvrjednije za kršćane jer ih njihovi vjerski poglavari ne mogu kontrolirati, ali reis, profesori teoloških fakulteta, imami i vjeroučitelji muslimanskoga vjeronauka, kao pripadnici vjerničke većine, trebali bi stvarati ozračje poštovanja prema vjerničkoj manjini (str. 100). Salihović je uočio dijalošku dimenziju u prilogu kardinala Puljića za *Zbornik u čast reisu Ceriću* tiskan 2012. u Sarajevu, u kojem katolički nadbiskup i metropolit predlaže da svaki svoje vjernike i suradnike odgajamo za doprinošenje zajedničkomu dobru, jer dijalogu nema alternative.

U poglavlju *Kritički osvrt* (str. 111–123) Salihović se služi refleksijama britanskoga muslimana pakistanskoga podrijetla Zeaudina Sardara koji zove muslimane neka ne budu površno oduševljeni radovima M. Bucaillea i W. C. Chitticka, jer bi to pokazivalo da im “nemuslimanski naučni ekspert potvrđuje vrijednost Knjige koju oni inače smatraju riječju Božjom” (str. 113). On sa Sardarom smatra da “učitavanje” znanstvenih podataka u Kuran danas može biti valjano a sutra zastarjelo: “Slobodan sam iznijeti razmišljanje da, uza svu nesumnjivo iskrenu i dobru namjeru, interes Islamske zajednice za objavljivanje poglavlja o Kur’anu ipak nema svoju logičku utemeljenost i navodi čitaoce da Kur’an tretiraju na, zapravo, pogrešan način” (str. 120). Zato smatra nepotrebnim obnovljeno izdanje te sporne knjige: “Kur’an kao KNJIGA UPUTE, ne treba potvrdu nijednog drugog izvora. Za muslimane, Kur’an je vječan i apriori ISTINIT izvor religije islama. Svaki pokušaj znanstvenika da naučna otkrića učitavaju u kur’anski tekst, podređuje vječni tekst nauci” (str. 127).

Činjenicu da je Adnan Silajdžić magistranta Salihovića vodio pri obradi

te teme te da ju je Fakultet islamskih nauka u Sarajevu prihvatio i odobrio smatram prvorazrednim prilogom dijalogu muslimana i kršćana u državama nastalim iz bivše Jugoslavije. U vrijeme komunističkoga režima partijski djelatnici nametali su uvjerenje da vjere ljude dijele i zavadaju, pa bi država trebala sve činiti da one izumru bez nasilnih progona. Mi religiozni građani pluralnih i sekularnih država trebali bismo pokazivati da nam vjere njeguju osobni i zajednički identitet, ali i da nas oспособljavaju za konstruktivno življenje s različitim. Zato ovu knjigu preporučam za čitanje i kreativno razmišljanje kršćanskim i muslimanskim studentima teologije, posebno imamima, svećenicima i vjeroučiteljima koji odgajaju odrasle i mlade, da svoju vjeru radosno žive i poštuju vjeru drugačijih.

Mato Zovkić

Ivan Antunović, *Teologalne kreposti: Vjera, nada i ljubav — ključ razumijevanja kršćanske egzistencije*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, 2020, 220 str.

Knjiga *Teologalne kreposti* djelo je p. Ivana Antunovića, profesora na Filozofsko–teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu. Od 2003. redovito predaje predmete iz dogmatske teologije te vodi seminare o različitim temama. Od 2008. predstojnik je Filozofsko–teološkoga instituta Družbe Isusove i ravnatelj Teoloških studija. Organizirao je više međunarodnih znanstvenih simpozija, uredio nekoliko zbornika, objavio više teoloških članaka i preveo nekoliko stručnih knjiga s talijanskoga i engleskoga jezika.

Čiju god knjigu uzmemo u ruke obično ponajprije svratimo pozornost na naslov, a potom na sadržaj knjige. Kod većine autora naslov djela ukazuje

na tematiku djela, u što nas uvjerava i djelo *Teologalne kreposti*. Riječ je dakle o teološko–duhovnom djelu koje je plod višegodišnjega marljivoga i studijskoga rada, koji je prikazan u predavanjima studentima filozofsko–teološkoga studija. Autor nas u svojem djelu vodi ne samo kroz povijesni i biblijski prikaz teologalnih kreposti, što nam daje uvid prvi dio knjige, u kojem se već može uočiti sustavni istraživalački pristup, a potom u drugom dijelu nudi i rezultate svojega istraživanja.

Autor je koncepciju knjige uobličio u dva glavna dijela, a svaki od njih podijelio na pet podnaslova. U prvom dijelu prikazana je problematika s gledišta obrade samoga pojma kreposti, zatim je predstavljena postupna kristijanizacija te njegov povijesni razvoj od Tridentskoga do Drugoga vatikanskoga sabora. Osim toga, u ovom dijelu prikazana je problematika u kontekstu krize manualističke teologije, a zatim u kontekstu ponovnoga radanja interesa za kreposti u filozofiji i etici. Nakon toga dan je prikaz teologalnih kreposti kroz svetopisanske tekstove Staroga i Novoga zavjeta. Prvi dio završava prikazom teologalnih kreposti nakon Isusova uskrsnuća.

U drugom dijelu imamo sistematski prikaz teologalnih kreposti vjere, nade i ljubavi. Svaka krepost prikazana je kroz njezine najvažnije specifičnosti, kao što su: vjera i obraćenje, vjera i sigurnost, kršćanska i anonimna vjera, pretpostavke o Isusovoj vjeri, objekt teologalne kreposti vjere. Teologalna krepost nade prikazana je kroz njezinu definiciju, njezinu specifičnost, kroz njezin kristološki i eklezijalni karakter. Teologalna krepost ljubavi prikazana je također kroz njezin kristološki i eklezijalni karakter. Knjiga *Teologalne kreposti*, uz naznačena poglavlja, obogaćena je posebnim podpoglavljem *Sveta trijada: vjera — ufanje — ljubav*. Deseti podnaslov tu-